

А. В. Нікітіна, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ВИДИ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Нікітіна А. В.

Види методичної роботи вчителя-словесника

У статті проаналізовано й узагальнено теоретико-практичні дослідження про методичну роботу вчителя-словесника. Авторка запропонувала визначення поняття «методична робота вчителя-словесника», схарактеризувала напрями, описала й класифікувала види методичної роботи.

Методичну роботу вчителя-словесника визначено як спеціально організовану діяльність з метою особистісного професійного самореалізування філолога, педагога, дослідника, вихователя, дискурсної особистості елітарного типу. Завдання методичної роботи впливають із сучасної освітньої мети, а зміст методичної роботи вчителя-словесника зумовлюють основні її напрями, що відображають діяльність учителя-словесника, спрямовану на підвищення рівня його кваліфікації.

Дослідниця пропонує узагальнення інформації про методичну роботу вчителя-словесника, характеризує методичне об'єднання вчителів-словесників, описує й класифікує види методичної роботи на основі визначених ознак, зокрема за кількістю учасників, за статусними ролями учасників педагогічного дискурсу, за формами оцінювання методичної роботи, за використаними засобами, за місцем виконання, за змістом, за тривалістю й періодичністю.

Проведене дослідження доводить важливість удосконалення методичної роботи вчителя-словесника, посилення уваги до опанування методичної роботи майбутніми педагогами в процесі їхньої фахової підготовки.

Ключові слова: методична робота, учитель-словесник, лінгводидактичний дискурс, види методичної роботи.

Никитина А. В.

Виды методической работы учителя-словесника

В статье проанализированы и обобщены теоретико-практические исследования методической работы учителя-словесника. Автор предложила определение понятия «методическая работа учителя-словесника», охарактеризовала направления, описала и классифицировала виды методической работы.

Методическая работа учителя-словесника определена как специально организованная деятельность с целью личностной профессиональной

самореалізації філолога, педагога, дослідника, вихователя, дискурсивної особистості елітарного типу. Задачі методическої роботи виходять із сучасної освітньої мети, а зміст методическої роботи вчителя-словесника передбачає основні напрями, що відображають діяльність вчителя-словесника, спрямовану на підвищення рівня його кваліфікації.

Дослідницька робота пропонує узагальнення інформації про методическу роботу вчителя-словесника, характеризує методическе об'єднання учителів-словесників, описує і класифікує види методическої роботи на основі визначених ознак, зокрема по кількості учасників, по статусним ролям учасників педагогічного дискурсу, по формам оцінювання методическої роботи, по використаним засобам, по місцю виконання, по змісту, по тривалості і періодичності.

Виконане дослідження доводить важливість удосконалення методическої роботи вчителя-словесника, посилення уваги до оволодіння методическою роботою майбутніми педагогами в процесі їх професійної підготовки.

Ключові слова: методическа робота, вчитель-словесник, лінгводидактичний дискурс, види методическої роботи.

Методична робота вчителя-словесника – важливий складник лінгводидактичного дискурсу, що відображає взаємопов'язані висловлювання, комунікативні події в педагогічних умовах навчання української мови, передусім на уроках та в інших комунікативних контекстах – у позакласних і позашкільних заходах, індивідуальній роботі з учнями, під час підготовки вчителя до уроків, у професійному спілкуванні з колегами-філологами, науково-дослідницькій, позакласній роботі тощо. Майбутні вчителі-словесники мають оволодіти низкою ключових професійних компетентностей, серед яких методична компетентність є основою самоорганізованості й самовдосконалюваності, зростання педагогічної майстерності.

Дослідження проблем організації методическої роботи вчителів-словесників частково представлені в науково-методичних студіях українських лінгводидактів, зокрема Є. Барбіної, Т. Окуневич, Н. Остапенко, М. Пентиліук, К. Плиско, О. Семенов та ін. Учені доводять, що в лінгводидактичному дискурсі вчителя-словесника методична робота – це джерело творчого зростання, утвердження ціннісних орієнтувань, професійного вдосконалення

педагога. Так, на думку К. Плиско, «учитель-словесник зможе досягти бажаного професіоналізму за умови повсякденного підвищення науково-теоретичного рівня своїх знань, умінь і навичок, удосконалення психолого-педагогічної підготовки, поліпшення загального розвитку» [7, с. 80]. Методично обґрунтований сучасною наукою компетентнісний підхід до навчання, зокрема й до професійної підготовки майбутніх учителів-словесників, передбачає систематичну роботу з удосконалення професійних компетентностей, які б забезпечували ефективність лінгводидактичного дискурсу, насамперед дискурсу уроку, оскільки сучасний урок української мови – це поліфункційне, багатоаспектне явище в навчально-виховному процесі [6, с. 5]. Тому одним із головних завдань учителя-словесника має бути підвищення професійної кваліфікації. Це завдання може бути виконане на основі теоретично обґрунтованої та практично впроваджуваної методичної роботи поряд з навчальною, виховною, науковою, громадською тощо. Однак теоретичні засади методичної роботи вчителя-словесника потребують подальшого лінгводидактичного обґрунтування, насамперед визначення класифікаційних ознак, систематизування методів і засобів опанування методичної роботи студентами-філологами, оскільки відомо, що вчителі-початківці не завжди готові до цього важливого виду професійної діяльності. Цим і зумовлена актуальність порушеної в статті проблеми.

Мета статті – узагальнити теоретико-практичні дослідження про методичну роботу вчителя-словесника, описати й класифікувати її види. Завданнями є визначення поняття «методична робота вчителя-словесника» та характеристика її напрямів і видів.

Ситуативний контекст лінгводидактичного дискурсу, що містить методичну роботу, виникає тільки в школі, в умовах, безпосередньо пов'язаних з учительською діяльністю. Проблеми з організацією методичної роботи виникають в молодих і в досвідчених словесників, що зумовлено особливостями часу – стрімким інформативним розвитком суспільства та об'єктивною неможливістю швидких змін у системі освіти й навчання.

Аналіз науково-методичної та навчальної літератури, методичних сайтів, педагогічні спостереження та власний досвід дають нам підстави узагальнити інформацію про методичну роботу вчителя-словесника, описати й класифікувати її види.

Пропонуємо таке визначення методичної роботи вчителя-словесника: це спеціально організована діяльність задля особистісного професійного самореалізування як філолога, педагога, дослідника, вихователя, дискурсної особистості елітарного типу. Методична робота формує методичну компетентність вчителя-словесника, спрямовує його зусилля на заохочення мовленнєво-комунікативної діяльності учнів, на пошук ефективних шляхів реалізації вимог шкільних програм.

Завдання методичної роботи впливають із сучасної освітньої мети – підготовки вчителя як суб'єкта професійної діяльності, соціального життя, суб'єкта особистісної самореалізації, самоактуалізації й самоорганізації [3, с. 391]. Методична робота, на нашу думку, розвиває професійні якості словесника, утверджує його ціннісні особистісні ознаки й наближає його до образу ідеального вчителя рідної мови як фахівця, вихователя, людини. Саме такі складники виділяє й характеризує в оптимальній моделі образу сучасного вчителя-словесника Н. Остапенко [5, с. 104 – 105].

Зміст методичної роботи вчителя-словесника зумовлюють основні її напрями: керування системою неперервної додаткової професійної освіти; підвищення професійного рівня й педагогічної майстерності вчителів; стимулювання педагогічної творчості; упровадження сучасних педагогічних технологій; підвищення ефективності педагогічного процесу й забезпечення якості освіти; лінгводидактичне забезпечення впровадження нового змісту філологічної освіти; планування різних видів діяльності з метою підвищення кваліфікації вчителів-словесників [3, с. 391]. Як бачимо, основні напрями методичної роботи відображають діяльність учителя-словесника, спрямовану на особистісне самореалізування в професії, на підвищення рівня його кваліфікації.

Методична робота передбачає активне спілкування вчителя з колегами, керівництвом школи, спеціалістами методичних кабінетів, закладів післядипломної освіти, викладачами вищих педагогічних закладів тощо. Таке спілкування допомагає вдосконаленню дискурсної особистості вчителя-словесника – становленню фахівця, спроможного презентувати свою індивідуальність, креативність, виявити педагогічну майстерність – характеристику «високого рівня педагогічної діяльності, яка можлива за умови гуманістичної позиції педагога й професійно значущих особистісних рис і якостей» [2, с. 251]. Володіння педагогічною майстерністю, як стверджує Є. Барбіна, «визначає ефективність праці вчителя» [1, с. 39], чого може досягти педагог, постійно дбаючи про підвищення рівня своєї професійної кваліфікації.

Методисти визначають такі основні шляхи підвищення професійної кваліфікації учителів-словесників: вивчення державних документів з актуальних питань освіти й національного виховання та опрацювання наукової психолого-педагогічної, методичної, лінгвістичної літератури; вивчення досвіду роботи вчителів-словесників; самоаналіз методичного досвіду; участь у професійних конкурсах для вчителів; участь у роботі методичних об'єднань (школи, району, міста); участь у конференціях, педагогічних читаннях, семінарах; підвищення кваліфікації на курсах в інститутах післядипломної освіти, педагогічних вищих закладах освіти; заняття в школі передового педагогічного досвіду; взаємовідвідування й організація відкритих уроків та позакласних заходів [3, с. 393].

Організацію методичної роботи вчителя-словесника здійснює окремий структурний підрозділ школи – методичне об'єднання вчителів з предмета, мета якого – удосконалення рівня педагогічної майстерності вчителів-словесників, їхньої ерудиції й компетентностей [3, с. 394], а завдання, відповідно до мети, полягають у забезпеченні високого методичного рівня проведення уроків різних типів і позакласних заходів з української мови та літератури; професійному становленні молодих фахівців; виявленні, узагальненні й поширенні кращого педагогічного досвіду творчих словесників;

упровадженні в навчальний процес методичних, дидактичних матеріалів, систем мультимедійного забезпечення занять, інформаційно-бібліотечних систем; створенні наукової бази з метою підготовки учнів випускних класів до подальшого навчання у вищій школі з обраного фаху [3, с. 394].

Методичне об'єднання школи здійснює аналіз результатів навчального процесу, вносить конструктивні пропозиції щодо зміни змісту й структури навчальних курсів та їх навчально-методичного забезпечення, проводить експертизу авторських навчальних програм, розробляє методичні рекомендації для учнів і батьків, планує різноманітні види діяльності, що стосуються підвищення кваліфікації [4, с. 394]. Згідно з державними нормативними документами, методичне об'єднання виконує таку роботу, як вивчення нормативно-інформаційної документації; вибір шкільного компонента; розроблення освітнього стандарту, відповідно до профілю школи; вибір навчальних програм; експертне оцінювання індивідуальних планів учителів; затвердження атестаційних матеріалів; аналіз стану навчання предмета; аналіз методичних розробок учителів; аналіз звітів про професійну самоосвіту; організація та проведення позакласної роботи; наставницька робота з молодими вчителями-словесниками; формування замовлень на матеріально-технічні засоби навчання, методичну й навчальну літературу тощо.

У планах роботи методичного об'єднання визначають методичну тему, аналізують підсумки роботи за попередній рік і на цій основі планують поточну роботу, наприклад, проведення засідань, семінарів, панорам педагогічних ідей, презентацій, відкритих заходів, підготовка публікацій до друку, робота з учителями-початківцями, проходження курсів підвищення кваліфікації, атестація вчителів, участь учителів у професійних конкурсах, кваліфікований аналіз уроків і позакласних заходів з позицій сучасних вимог до навчально-виховного процесу, виступи в засобах масової інформації з метою поширення мовленнєвої і комунікативної грамотності серед населення, етики мовленнєвої поведінки, шанобливого ставлення до української мови, участь у заходах,

присвячених дням української мови, рідної мови, слов'янської писемності, дням ушанування великих українців тощо.

Методичне об'єднання учителів-словесників організовує колективну й індивідуальну методичну роботу. Наприклад, колективною формою методичної роботи в школі є методична оперативна нарада, мета якої – ознайомлення членів педагогічного колективу з новими методичними досягненнями вчителів району, міста, області, України, міжнародними методичними проектами. Важливою формою індивідуальної методичної роботи, спрямованої передусім на вдосконалення методичної майстерності молодих учителів-словесників, є методичні консультації, бесіди з учителями-наставниками. Крім методичного об'єднання, у школах діють творчі групи вчителів – об'єднання фахівців різних предметів, які працюють над спільною темою, що дає їм змогу вдосконалювати методичну майстерність та дискурсну компетентність загалом.

Методична робота вчителя-словесника, що збагачує й урізноманітнює лінгводидактичний дискурс, має й усталені, випробувані часом форми й види, і нові, що виникають здебільшого внаслідок розширення інформаційно-комунікаційних технологій, їх властивості оптимізувати час і простір педагогічного спілкування (Інтернет-конференції, семінари, мультимедійні програмні засоби, електронні часописи, методичні сайти, дистанційні курси тощо). Методична робота вчителя-словесника більш строката й змінна порівняно з навчальною роботою, основні форми й види якої проаналізовані та класифіковані, описані в літературі, представлені в підручниках і посібниках для учнів і вчителів.

Класифікуємо види методичної роботи за кількома основними її ознаками.

За кількістю учасників: індивідуальні; групові; колективні види роботи. За статусними ролями учасників педагогічного дискурсу: види роботи в системах «учитель – учитель» (спілкування між учителями: семінари, конкурси, взаємовідвідування та ін); «учитель – учні» (спілкування між учителем і учнями: майстер-клас, анкетування та ін); «учитель і учні – учитель і учні»

(конкурси майстер-класів, презентацій, творчих та наукових робіт та ін); «учитель – особи, що оцінюють» (звіти, конкурси, атестації вчителів та ін). За формами оцінювання методичної роботи: самооцінювальні (самоаналіз, опрацювання документів, літератури та ін); ті, що підлягають аналізу й оцінюванню (звіти, конкурси та ін). За використаними засобами: види роботи з використанням інформаційних технологій; види роботи з використанням традиційних засобів. За місцем виконання: кабінетні; внутрішкільні; позашкільні види роботи. За особистісним спрямуванням: види роботи, спрямовані на саморозвиток і самовдосконалення; на взаємодію з учнями; на співпрацю з колегами. За змістом: науково-методична; навчально-методична; організаційно-методична; презентаційна (передбачає демонстрування здобутих результатів під час звітів, конкурсів, публічних виступів та ін., узагальнює три попередні види робіт). За тривалістю й періодичністю: систематичні (види роботи, що систематично й регулярно повторювані протягом навчального року відповідно до плану самопідготовки); несистематичні (види роботи, що вимагають від учителя систематичної підготовки, плановані, але їх проводять одноразово або з певною повторюваністю – раз на рік, раз на два роки, у зв'язку з певними суспільно значущими подіям, датами тощо).

Систематичні й несистематичні види методичної роботи є взаємозумовлені й взаємодоповнювальні. Так, систематичні види методичної роботи – це вивчення й аналіз нормативних документів, концепцій, програм; опрацювання фахових часописів; участь у засіданнях методичного об'єднання, творчих груп; відстеження інформації на методичних сайтах, персональних учительських сайтах і блогах; підготовка матеріалів до навчальної роботи з учнями на уроках, до позакласних заходів, насамперед до олімпіад, конкурсів, до організації науково-дослідницької діяльності учнів, зокрема в Малій академії наук України; обговорення професійних проблем з колегами в безпосередньому спілкуванні та в спілкуванні за допомогою інформаційних технологій; розроблення методичної теми; архівування науково-методичного, навчального матеріалу, художніх творів, зразків мовлення на аудіоносіях, відеосюжетів

тощо; обмін досвідом і аналіз досвіду колег, взаємовідвідування уроків і позакласних заходів; підготовка матеріалів до друку, до виступів на семінарах, конференціях, у засобах масової інформації під час обговорення мовних проблем; проведення експериментально-дослідницької роботи.

Несистематичні види методичної роботи вчителя-словесника здебільшого спрямовані на демонстрацію результатів систематичної роботи, дають підстави для оцінювання й самооцінювання педагога, передбачають творче спілкування в незвичних, небуденних умовах із залученням до нього працівників державних освітніх установ, закладів післядипломної освіти, університетів, видавництв, товариств і громадських об'єднань – шанувальників рідної мови тощо. У школах проводять такі заходи, що виявляють рівень методичної роботи словесника: самопрезентації, майстер-класи (показ методичних здобутків на уроках і в позакласній роботі, результатів упровадження авторських методик, розробок методичних тем та ін.), семінари, конференції, педагогічні й методичні читання, фестивалі, круглі столи та різноманітні конкурси – конкурс на кращий урок, на кращу презентацію, конкурси науково-методичних розробок тощо. Для позашкільної методичної роботи теж характерні такі види.

Отже, проведене дослідження доводить необхідність посилення уваги до організації методичної роботи вчителів-словесників як засобу вдосконалення професійної компетентності загалом, розвитку творчого потенціалу, організації колективної співпраці. У майбутніх учителів-словесників слід формувати тероретико-практичні засади методичної роботи поряд з іншими видами фахової підготовки, сприяти практичному опануванню різних видів методичної роботи.

Запропонована класифікація видів методичної роботи може бути доповнена й поширена відповідно до змінних умов лінгводидактичного дискурсу й визначених нових ознак.

Література

1. **Барбина Е. С.** Формирование педагогического мастерства учителя в системе непрерывного педагогического образования / Е. С. Барбина. – К. : Вища шк., 1997. – 153 с.
2. **Гончаренко С. У.** Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
3. **Методика** навчання української мови в середніх освітніх закладах / М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман та ін. ; за ред. М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2009. – 400 с.
4. **Мурашов А. А.** Педагогическая риторика / А. А. Мурашов. – М. : Пед. о-во России, 2001. – 480 с.
5. **Остапенко Н. М.** Теорія і практика формування лінгводидактичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ : монографія / Н. М. Остапенко. – Черкаси : вид. Чабаненко Ю., 2008. – 330 с.
6. **Пентилюк М. І.** Сучасний урок української мови / М. І. Пентилюк , Т. Г. Окуневич . – Х. : Вид. група «Основа», 2007. – 176 с.
7. **Плиско К. М.** Теорія і методика навчання української мови в середній школі / К. М. Плиско. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Х. : ХДПУ, 2003. – 86 с.

Nikitina A. V.

Types of Teachers-Philologist's Methodical Work

In the article the researcher analyses and summarizes the theoretical and practical information about methodical work of a teacher-philologist. The author proposes a definition of methodical work of a teacher-philologist, characterises directions, describes and classifies the types of methodical work.

Methodical work of a teacher is defined as a specially organized activity aiming personal professional self-realization as philologist, pedagogue, researcher, educator, and discourse personality of elite type. Tasks of methodical work are caused by modern educational aim, and the main directions of methodical work reflect the activity of teacher-philologist directed at personal self-realization in profession, at increase of his qualification level.

The researcher proposes to generalize information about teacher-philologist's methodical work, characterizes teachers-philologists methodical association, describes and classifies types of methodical work according such features as: number of participants, status of pedagogical discourse participants, forms of assessment of

methodical work, use of means, content, terms and duration.

This study proves the importance of improvement of teacher-philologist's methodical work, of increasing attention to mastery of methodical work of future teachers in the process of their professional training.

Key words: methodical work, a teacher-philologist, didactic linguistic discourse, types of methodical work.

Відомості про автора

Нікітіна Алла Василівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Коло наукових інтересів: педагогічний дискурс учителя-словесника, риторика, лінгвістичний і лінгводидактичний аналіз тексту й дискурсу.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2015 р.

Прийнято до друку 26.06.2015 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.